

נמצא, שספק הוא לו אם קנה שביתה בצפון או בדרום.

ולפיכך: מהלך לצד צפון של ביתו רק כשיעור שמתיר לו עירובו של דרום ביתו, כיון שאפשר שבדרום קנה לו שביתה.

וכן מהלך לדרום ביתו רק כשיעור שמתיר לו עירובו של צפון ביתו, כיון שאפשר שבצפון הוא שקנה לו שביתה.

ואם מיצעו עבדיו עליו [בשבילן] את התחום, שהניחו את העירוב של צפון במרחק של אלפיים אמה מביתו, וכן את העירוב של צד דרום אלפיים אמה מביתו, ונמצא ביתו ממוצע בין שני התחומים — לא יזוז ממקומו [מביתו] מספק.

לצד דרום אסור לו ללכת כי שמא קנה עירובו שבצד צפון וביתו הוא סוף תחומו שמן הצפון, וכן לצד צפון אסור לו ללכת, כי שמא קנה עירובו שבצד דרום וביתו הוא סוף תחומו שמן הדרום.

ומרישא דברייתא זו מוכח כדעת שמואל, שהקונה עירוב ולא סיים את מקומו קנה מספק.

שהרי לדעת רב, כיון שאין ידוע היכן מקום שביתתו לא קנה כלל שביתה במקום שהונחו העירובין, ובביתו נמי אין לו שביתה, כיון שעקר דעתו ולבו מביתו, ואף אם אין ביתו ממוצע בין התחומין אסור לו לזוז ממקומו.

ומקשינן: לימא תיהוי ברייתא זו תיוביה דרב?!

ומשנינן: רב — תנא הוא, ויש בכוחו

לחלוק גם על תנאים, ופליג על תנא דברייתא זו.

שנינו במשנה: אמר שביתתי בעיקרו, מהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה ומעיקרו לביתו אלפים אמה, נמצא מהלך משחשיכה ארבעת אלפים אמה.

אמר רבא: הא דקתני במתניתין דהיכא א-א-א סיים מקום ואמר שביתתי בעיקרו של אילן קנה, הוא דוקא היכא דכי הוה שאם היה רחיט [רץ] לעיקרו של אילן מיד אחרי שאמר שקונה שביתה הוה מטי [מגיע] להתם קודם כניסת השבת, ולכן חשבינן ליה כאילו נמצא תחת האילן ומערב ברגליו, אבל אם היה רחוק כל כך שאף אם היה רץ לא היה מגיע קודם חשיכה לא קנה. [ראה ציור בעמוד הבא]

אמר ליה אביי: והא, מי שבא בדרך ו"חשכה לו" קתני במתניתין, דמשמע דהכי קאמר: כיון שחשכה לו ואינו יכול להגיע לעיקרו של אילן ולערב ברגליו, לכן מערב הוא בדיבור.

והרי קתני דקנה היכא שאמר בעיקרו של אילן?!

ומשנינן: הא דאמרה מתניתין "חשכה לו", אינו ליתן טעם למה אינו מערב ברגליו, אלא ליתן טעם למה צריך הוא לערב.

והכי קאמר: כיון שחשכה לו שבת ואינו יכול להגיע לביתו קודם חשיכה, לפיכך צריך הוא לערב.

אבל לעיקרו של אילן מצי אזיל, ולכן קנה שם שביתה.

איכא דאמרי: אמר רבא: לעולם הא

נא-א

מני שחר ציאוהו

נב-ב

רד

ציור מס' 8

דקאמרה מתניתין "חשכה" היינו "חשכה לו" שאינו יכול להגיע אף לעיקרו של אילן. אך דוקא כי מסגי קלי קלי [הולך לאט]. אבל אי הווה רהיט הווה מטי לעיקרו של אילן קודם שתחשך, ולכך קנה.

רבה רב יוסף הווי קא אזלי בערב שבת באורחא, אמר ליה רבה לרב יוסף: תהא שביתתנו ותתי דיקלא דסביל אהוה [תחת הדקל הנושא את אחיו, כלומר: דקל אחר]. ואמרי לה, אמר רבה הכי: תהא שביתתנו ותתי דיקלא דפריק מריה מכרנא [תחת הדקל שמשחרר את בעליו מן המס, כלומר: עושה פירות רבים, ופורעין בעליו מדמיהם את המס].

אמר ליה רב יוסף לרבה: לא ידענא ליה [איני מכיר אילן זה] ואיני יכול לקנות שם שביתה.

אמר ליה רבה לרב יוסף: סמוך עלי ומסור לי את שביתתך כי אני מכירו ושביתתי תהני אף עבורך. דהא תניא [היינו ברייתא דלעיל], רבי יוסי אומר: אם היו שנים בדרך ורוצים לקנות שביתה במקום פלוני באמירה, אם אחד מכיר את המקום ואחד שאינו מכיר, זה שאינו מכיר מוסר את שביתתו למכיר ואומר לו שביתתי עמך, וזה שמכיר אומר: תהא שביתתנו במקום פלוני ובכך נקנית השביתה עבור שניהם.

ואמרינן: והא דאמר ליה רבה לרב יוסף להך ברייתא משמיה דרבי יוסי לא היא, אלא

בסתמא תניא; ולא תנא ליה כרבי יוסי, אלא כי היכי דליקבל לה מיניה [כדי שיקבל ממנו], משום דרבי יוסי נימוקו עמו⁷⁰.

שנינו במשנה: אם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ואמר שביתתי במקומי, זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח עגולות, דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס:

ומפרשינן: הני אלפים אמה לכל רוח שאתה מתיר לו ללכת ממקום שביתתו — היכן כתיב? כלומר: היכא רמיזי בתורה, ואהיכא אסמכינהו רבנן, למאי דקיימא לן דתחומין דרבנן [ריטב"א]!?

דתניא, כתיב: "שבו איש תחתיו", ודרשינן: אלו ארבע אמות. כי "תחתיו" של אדם הוא ארבע אמות, כדילפינן לעיל דף מ"ח, ומכאן אנו למדים לכל אדם שיוצא חוץ לתחומו, שמותר לו להלך בתוך ארבע אמות [רש"י].

והוסיף והזהיר "אל יצא איש ממקומו", ודרשינן: אלו אלפים אמה.

ומפרשינן: מנא לן לפרש את הכתוב "אל יצא איש ממקומו" להתיר הילוך של אלפים אמה!?

אמר רב חסדא: למדנו בגזירה שוה "מקום" [אל יצא איש ממקומו] מ"מקום" דכתיב [לגבי רוצח בשוגג שגולה לערי מקלט]: ושמתי לך "מקום" אשר ינוס שמה.

⁷⁰ "ונומיתי לו", דהיינו "ואמרתי לו", ביבמות קכב. — ישר כקו המשקולת, הוא החוט שעליו תלויים המאזניים.

70. דבריו ישרים; ולשון "נימוקו" פירש רש"י — על פי הגהת הרש"ש — שהיא מילה מורכבת "נימו קו", כלומר דיבורו — כמו

ונילף ממקרא אחר [הנאמר במצוה להשאיר מגרש מסביב לערי הלויים], דכתיב: "ומדותם מקיר העיר וחוצה — אלף אמה", ונימא שאף תחום שבת אינו אלא אלף אמה!?

ומשנינן: אין דנין בגזירה שוה אלא "חוי", וכפי שנאמר בגואל הדם: "מחוץ לגבול, מ"חוי". וכפי שנאמר: "מ"חוי" לעיר את פאת קדמה אלפים באמה.

ואין דנין בגזירה שוה "חוי" שנאמר בגואל הדם, מ"חוצה" הנאמר במגרש ערי הלויים: "וחוצה" אלף אמה.

ותמהינן: ומאי נפקא מינא בין "חוי" ל"חוצה"?

והא מצינו כי תנא דבי רבי ישמעאל יליף בגזירה שווה אפילו בענין שאין הלשונות שוים אלא רק דומים בענינם:

שדרש בגזירה שוה את "ושב הכהן, ובא הכהן. כיון ששני הפסוקים משמעותם שווה, דזו היא שיבה זו היא ביאה, ואף שלשונות הפסוקים אינו שווה.

ואף כאן יש ללמוד גזירה שוה "חוי" מ"חוצה", שהרי משמעותם שווה⁷¹.

ואם כן, תיקשי, דנילף "חוי" מ"חוצה", ונאמר ששיעור תחום שבת הוא אלף אמה כמו במגרשי ערי הלויים, ומנין לנו למילף

ולמדנו "מקום" מ"ניסה". שמכח הגזירה שווה אנו דנים כאילו כתוב לשון "ניסה" ["ינוס"] גם בקרא ד"אל יצא איש ממקומו".

והדר ילפינן "ניסה" [האמור כביכול — מכח גזירה שוה — בקרא דתחומין] בגזירה שוה מ"ניסה", שהוזכרה במקרא אחר, דכתיב: "מגבול עיר מקלטו אשר ינוס".

ו"ניסה" מ"גבול", שמכח הגזירה שוה אנו דנין כאילו נכתב לשון "גבול" אף בקרא ד"אל יצא איש ממקומו". כי היכי דכתיב: "מגבול" עיר מקלטו אשר ינוס שמה.

והדר ילפינן בגזירה שוה גבול מגבול. שנאמר: ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול" עיר מקלטו — לעשות לשון "חוי" הנאמר במקרא ההוא, כאילו נכתב אף בקרא דתחומין.

והדר ילפינן לשיעור אלפים אמה בגזירה שוה "חוי" מ"חוי" דכתיב בערי הלויים: ומדותם מ"חוי" לעיר את פאת קדמה אלפים באמה. ללמד: אף בתחומין שנאמר בהם "חוי" [מכח הלימודים שהוזכרו], שיעור "חוי" זה הוא אלפיים אמה.

הרי למדנו שאסור לצאת חוץ לאלפיים אמה.

ומקשינן: אמאי אתה דן גזירה שווה ד"חוי" חוי" ממקרא זה?

דינו:

אם פשה [גדל] הנגע בהסגר זה מכפי שהיה בתחילה, חולץ את האבנים הנגועות וקוצה [מקלף] את טיח הבית סביבות הנגע, ומביא אבנים אחרות ונותנן במקום הנגועות וטח את

71. הדרשה של תנא דבי רבי ישמעאל נאמרה בדין נגעי בתיים:

אדם שראה נגע בקירות ביתו, מראהו לכהן, והכהן מסגיר את הבית לשבוע ימים; וביום השביעי שב הכהן ורואה את הנגע, וכך הוא

אנטיגנוס; וחכמים אומרים: מרובעות כטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות.

ותמהינן: ורבי חנינא בן אנטיגנוס, מה נפשך [מאי קסבר]?

אי אית ליה גזירה שוה — שלמדנו ממנה לעיל לשיעור אלפיים אמה לתחום שבת — מהא דכתיב בתחום ערי הלויים "ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה", הא התם "פיאות" כתיבן ["פאת קדמה"], ו"פאת" משמע מרובע.

ואי לית ליה הך גזירה שוה — אלפים אמה

"חוץ" מ"חוץ" שתחום שבת הוא אלפים אמה!?

ומשנינן: הני מילי דלא משגיחיןן אלא שהמשמעות תהיה שוה, הוא היכא דליכא מידי דדמי ליה גם בלישנא דקרא.

אבל היכא דאיכא מידי דדמי ליה, [כשיש לשון הדומה לן], כמו הכא, דמצי למילף חוץ מחוץ ולא חוץ מחוצה, מהכתוב אשר דמי ליה גם במשמעות וגם בלשון ילפינן.

שנינו במשנה: זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח עגולות, דברי רבי חנינא בן

השביעי של הסגר שני שב הכהן ורואה את הנגע: ואם אין נגע בבית, או אף אם יש נגע אך לא פשה, הרי הבית טהור.

אך אם פשה הנגע בהסגר שני, כתיב: ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת היא בבית טמא הוא, ונתן וגו' [וכפי שנתבאר לעיל שפסוק זה מיירי באופן זה].

ולמדנו תנא דבי רבי ישמעאל: שאין אומרים שינתון את הבית מיד, אלא דין הבית הוא כמו בפשיון שבהסגר ראשון, שחולץ את האבנים ומסגירו שוב, ורק אם לאחר הסגר זה שב הנגע ופרח בבית, נותצו.

ודין זה למדנו בגזירה שוה, שבפשיון שבהסגר ראשון כתיב: "ושב" הכהן וגו', ובפשיון שבהסגר שני כתיב "ובא" הכהן וגו', ולמדנו בגזירה שוה: כשם שבפשיון שבהסגר ראשון אין נותן את הבית מיד אלא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, אף בפשיון שבהסגר שני אין נותן את הבית מיד, אלא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, ואם חזר הנגע ופרח בבית בסוף הסגר זה הרי הבית טמא, ונותצו.

הבית בעפר אחר, ומסגיר את הבית לשבוע נוסף. וכדכתיב: ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירות הבית וגו' וחלצו את האבנים וגו'.

ולאחר ההסגר השני שב הכהן ורואה את הבית, והיה אם אין נגע בבית הרי הוא טהור. ואם שב הנגע ופרח בבית אף אם אינו גדול מכפי שהיה הנגע בתחילה, הרי הבית טמא, ונותצו. [ואף שלפי פשוטות המקרא דכתיב: ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע וגו' משמע שאינו נותצו אלא אם כן פשה הנגע בהסגר שני, ילפינן לה בתורת כהנים בגזירה שוה מצרעת בגדים, שנותן את הבית אף אם לא פשה, והכתוב שאומר שצריך הוא פשיון מוקמינן לה לנגע שעמד בעיניו בהסגר ראשון ופשה בהסגר שני, וכפי שיבואר בהמשך. וילפינן התם נמי, שרק אם בסוף השבוע של הסגר שני חזר הנגע הבית טמא, אך אם חזר הנגע באותו יום שחלץ וטח, אין הבית טמא].

ואם לא פשה הנגע בשבוע של הסגר ראשון מכפי שהיה בתחילה, מסגיר הכהן את הבית הסגר שני מבלי שיחלוץ את אבני הבית; וביום

של תחום שבת **מנא** ליה? 72

ומשנינן: לעולם אית ליה האי גזירה שוה לאלפיים אמה.

והא דלא יליף נמי שיהיו מרובעות, כי שאני הכא, בערי הלויים דאמר קרא לשון הממעטת: "זה" יהיה לכם מגרשי הערים. ודרשינן מהמיעוט "זה" – דוקא ל"זה", לתחום ערי הלויים אתה נותן פיאות מרובעות, ואי אתה נותן פיאות מרובעות לשובתי שבת.

ומקשינן: ורבנן, דיהבי אלפים אמות מרובעות, הא בתחום ערי הלויים איכא מיעוטא ד"זה"?!

ומשנינן: תני, רב חנניה אומר: אין המילה "זה" באה למעט, אלא דרשינן ממנה: כזה יהו כל שובתי שבת! דהיינו, שאף אלפים אמה של תחום שבת, מרובעות יהיו.

אמר רבי אחא בר יעקב: המעביר ארבע אמות ברשות הרבים – אינו חייב עד שמעביר הן [ארבע האמות] ואלכסונו.

כלומר: צריך שיעביר כשיעור אלכסון של טבלא מרובעת של ארבע על ארבע אמות, דהיינו, חמש אמות ועוד שלש חומשי האמה [כי באלכסון נוסף לכל אמה שני חומשי

אמה, ובארבע אמות נוספים שמונה חומשי אמה].

ונלמד דין זה מהדרשה דלעיל מתחום ערי הלויים, "כזה יהו כל שובתי שבת", לתת להם פיאות.

וכיון שלא שייך "פיאות" בהעברת ארבע אמות, שהרי אינו שטח מסוים שנוכל לומר שאמרה תורה שיהיה השטח מרובע, לפיכך דרשינן לגזירה שוה, שבאה לומר שאינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונו⁷³.

אמר רב פפא: בדיק לן רבא [ניסה אותנו] ושאלנו:

האם עמוד הנמצא ברשות הרבים, גבוה עשרה טפחים ורוחב ארבעה טפחים [שהוא שיעור רשות היחיד], האם כדי שנדון אותו כרשות היחיד צריך שיהיו בו אותן ארבעה טפחים, גם הן [ארבעה טפחים] וגם אלכסונו של הארבעה טפחים.

כלומר: האם צריך שיהיה העמוד מרובע בראשו, ויהיה בו שיעור האלכסון.

או דלמא לא בעינן שיהיה בו אלכסון, ואפילו עמוד עגול שרחבו [קוטר] ארבעה טפחים נמי הוה רשות היחיד⁷⁴.

של עולם, כי לא חייבה תורה אלא בזורך או מעביר ארבע אמות ברשות הרבים כרובעו של עולם, ואם העבירן כדרך ריבוען חייב בארבע אמות, ואם העבירן באלכסון אינו חייב עד שיעביר כל האלכסון, ראה תוספות וריטב"א.

74. הריטב"א ביאר, דהוה ליה להגמרא לומר "צריך שיהיו מרובעות או לא", אלא "סירכא

72. ביאר הריטב"א: אי לית ליה האי גזירה שוה לתחומין, מנא ליה דאלפים אמה יש להם, בלי שיהא להם שום סמך מן התורה.

73. כן היא שיטת רש"י ורבינו תם בהעברת ארבע אמות, אבל שיטת הרשב"ם: כשמעביר ארבע אמות רבועים כרובעו של עולם, אין צריך שיעביר אלא ארבע אמות, ולא אמרו שצריך שיעביר הן ואלכסונו, אלא כשמעביר לאלכסונו

ואמרין ליה לרבא: וכי לא היינו דרב
הנניא דלעיל?

דתניא: רב הנניא אומר: כזה פיאותר] יהו כל
שורבתי שבת. וכיון שכן, אף בעמוד צריך
שיהיה מרובע כדי שיהא רשות היחיד.

שנינו במשנה: וזה הוא שאמרו: העני מערב
ברגליו.

אמר רבי מאיר: אנו, אין לנו אלא עני.

רבי יהודה אומר: אחד עני ואחד עשיר, לא
אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר
שלא יצא ויערב ברגליו:

אמר רב נחמן:

מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה היא במי
שמערב ברגליו ממש, ואומר: שביתתי
במקומי.

כלומר: רבי מאיר, שלא התיר לערב בלא פת
אלא לעני [או למי שבא בדרך שאף הוא
נחשב כעני], הוא אפילו במי שמערב ברגליו
ממש, ואומר "שביתתי במקומי".

ואילו רבי יהודה, שהיקל לערב בלא פת אף
לעשיר, אינו אלא במי שמערב ברגליו ממש
[רש"י לקמן ד"ה תניא כוותיה דרב נחמן].

ובהכי פליגי:

דרבי מאיר סבר, עיקר עירוב הוא בפת
[פירוש, עיקר עירובי רבנן בפת הוה, משום
דמחזי טפי כקונה שם שביתה, ריטב"א],

אבל לערב בלא פת, בין שמערב ברגליו נא-ב
ואומר שביתתי במקומי, וכל שכן אם אינו
מערב ברגליו אלא היה מכיר אילן או גדר
ואומר שביתתי תחתיו, הוא קולא.

ולכן, רק עני [או הבא בדרך שכעני הוא]
הוא דאקילו רבנן עילויה לערב בלא פת,
אבל עשיר שיש לו פת לערב בה לא התירו
לו לערב בלא פת.

ורבי יהודה סבר: עיקר דינו של עירוב
שמועיל לקנות שביתה הוא במערב ברגל,
שאומר תהא שביתתי במקומי, ולפיכך אחד
עני ואחד עשיר שערבו ברגלם קנו.

אבל אם אמר שביתתי במקום פלוני הרחוק
ממני, ולא הניח שם פת, דברי הכל [רבי
מאיר ורבי יהודה] — עני, אין, יכול הוא
לערב כך, אבל עשיר לא.

והא דאמרין במתניתין "וזו היא שאמרו
העני מערב ברגליו"⁷⁵

מאן קתני לה? — רבי מאיר.

ואהיבא קאי? — אאינו מכיר או שאינו
בקי בהלכה.

כלומר: אפילו מי שאינו מכיר ומתוך כך
מערב ברגליו ואומר "שביתתי במקומי", אף
עליו אומר רבי מאיר "וזו היא שאמרו עני
מערב ברגליו", לומר שקולא היא שהקילו
גבי עני לערב באופן זה.

והא דאמרין במתניתין ולא אמרו מערבין

אלא קולא לעני, כן פירש רש"י; והריטב"א
הוסיף עוד פירוש: דכוונת הגמרא על לשון:
מערב "ברגליו", דמשמע דקאי על עירוב ברגליו

דלישנא דרב אחא תפסו להו".

75. דמשמע שעירוב בלא פת אינו עיקר עירוב